

Джерело: Письменний В.В. Перспективи оподаткування надмірного багатства // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ: матер. наук. конф. проф.-викл. складу, 14 квіт. 2011 р., м. Тернопіль. – Тернопіль: Видавничий центр «Вектор», 2011. – С. 54–60.

Письменний Віталій

к. е. н., викладач кафедри фінансів

ПЕРСПЕКТИВИ ОПОДАТКУВАННЯ НАДМІРНОГО БАГАТСТВА

У посткризовий період незадовільне соціально-економічне становище багатьох держав змушує законодавчу та виконавчу гілки влади якнайшвидше знайти вихід із цього колапсу: або оптимізувати бюджетні видатки, або збільшити обсяг податкових надходжень. Причому в переважній більшості випадків використовується останній варіант – пошук альтернативних джерел зміцнення дохідної бази бюджетів усіх рівнів. Зокрема, до таких інструментів фіскального регулювання чимало науковців відносять податок на розкіш. Щоправда, ідея його впровадження в Україні не містить елементи наукової новизни, позаяк вперше даний платіж було застосовано ще наприкінці XIX ст. у США, протримавшись на практиці оподаткування надмірного багатства до 2007 р.

Про необхідність справляння податку на розкіш на місцевому рівні свідчить чимало слушних аргументів. Найбільш обґрунтовану позицію виклав приват-доцент Санкт-Петербурзького університету М. О. Сірінов у книзі «Земські податки» (1915 р.). З одного боку, природа даного платежу має суто фіскальний характер і він не чинить податкового навантаження на пересічних платників. З іншого боку, механізм оподаткування надмірного багатства не складний за своєю технологією, а витрати на його адміністрування незначні [1, с. 327]. Таким чином, впровадження податку на розкіш у повній мірі виправдовує свою доцільність. До цього слід додати те, що облік предметів, призначених для оподаткування, краще здійснювати на місцях. Адже органи місцевого самоврядування у більшій мірі, ніж держава володіють інформацією про майновий стан мешканців територіальних громад, а також їх податкоспроможність.

Для кращого осмислення необхідності справляння податку на розкіш слід звернутися до розгляду історичних аспектів цієї підсистеми опо-

даткування. Так, у 20-их рр. Минулого століття даний платіж мав обмежену сферу дії в системі оподаткування тогочасного зразка. По-перше, його стягували лише у великих містах, де мешкало чимало заможних громадян. По-друге, даний платіж не сплачували особи, котрі володіли предметами розкоші за своїм офіційним статусом. У цілому, оподаткування надмірного багатства здійснювалось з предметів, користування якими вказувало на достатність особи, або перевищувало необхідні суспільні потреби [2, с. 90]. При цьому податкове навантаження з перекладалося на власників автомобілів, екіпажів, коней, собак.

Незважаючи на відсутність досвіду оподаткування надмірного багатства, Російська Федерація – одна з перших країн на пострадянському просторі, де було зроблено спробу впровадити податок на розкіш. Так, у 2007 р. на розгляд Державної Думи внесено проект законодавчого акта, в якому пропонувалось оподатковувати додатковим податком власників нерухомого майна, вартість якого перевищувала 15 млн руб, транспортних засобів, дорожчих 2 млн руб, а також ювелірних виробів і витворів мистецтва із ціною понад 300 тис руб [3]. Проте даний законопроект, пролобійований російським громадським і політичним діячем Б. С. Міроновим, так і не одержав підтримку в депутатів. Адже переважна більшість з них потенційно виступала платниками податку на розкіш, тому інстинкт самозбереження взяв гору над свідомістю громадян демократичної держави оподатковувати надмірне багатство.

Натомість чимало противників справляння податку на розкіш, до яких належать як науковці, так і практики, наголошують на позиції щодо безперспективності його існування в податковій системі сучасного зразка, насамперед, через дублювання з іншими податковими платежами і невідворотність подвійного оподаткування. Власну точку зору вони обґрунтовують тим, що при купівлі автомобіля іноземного виробництва стягується мито й низка інших платежів. Крім того, так званий «дорожній податок», який сплачують власники транспортних засобів, залежить від об'єму двигуна та вартості автомобіля. Фактично таким чином у заангажованому вигляді оподатковується надмірне багатство.

Іншою не менш важливою проблемою є відсутність чіткого механізму справляння даного платежу з власників нерухомості, яка розташована в престижних районах міст-мільйонників. Адже доволі часто у «сталінських» квартирах можуть мешкати пенсіонери, ветерани й інші малоза-

безпечені категорії громадян. Тому дилема – сплатити податок або відмовитися від власності – стоїть досить гостро за своїми суспільно-політичними наслідками. В даному аспекті лише використання диференційованого підходу щодо оподаткування надмірного багатства, відпрацьованого упродовж багатьох років у демократично розвинутих країнах, може дати позитивний економічний ефект, не знижуючи гарантію з боку держави сприяти побудові середнього класу суспільства.

Найближчим часом впровадити податок на розкіш у контексті реалізації антикризового плану уряду має намір Болгарія. По-перше, планується оподатковувати власників яхт, літаків, автомобілів з потужністю понад 150 кінських сил та об'ємом двигуна більше 3 тис куб см. По-друге, сплачуватимуть даний платіж власники квартир і будинків, площа яких перевищує 250 кв м. По-третє, уряд хоче стягувати податок на розкіш з відсотків банківських депозитів, які перевищують 100 тис левів, або 50 тис євро. По-четверте, прем'єр-міністр країни Б. Борисов запропонував оподатковувати верхню межу на зарплати. У той же час представники профспілок і працедавців порадили уряду оголосити амністію на «тіньові» доходи, отримані від незлочинної діяльності. Якщо особи, які приховували доходи і дорогі покупки, заплатять податок у розмірі від 5% до 10%, до бюджету може надійти близько 2,5 млрд євро [4].

Загальносвітова фінансово-економічна криза змусила й уряд нашої держави по-новому подивитися на проблему дефіцитності фінансів. Причому альтернативними заходами збільшення бюджетних доходів стало підвищення ставок акцизного збору на дорогі автомобілі, алкогольні та тютюнові вироби, а також зборів за спеціальне використання природних ресурсів. Зокрема, в 2010 р. мінімум удвічі (з попередніх 1 євро за 1 куб см двигуна) зріс акциз при імпорті автомобілів вартістю понад 50 тис євро, на 21,4% (з 14 грн за літр до 17 грн за літр) – рівень ставки акцизу на коньяк, з 69 грн до 200 грн за тисячу штук – адвалерна ставка акцизу на сигари [5]. Це дало змогу залучити до державного бюджету близько 5 млрд грн, підвищити соціальні гарантії на 38% і спрямувати додаткові кошти на виконання вимог нормативно-правових документів щодо невідкладних заходів з подолання бідності [6].

Щоправда, запропоновані зміни у вітчизняній податковій системі є дотичними в контексті оподаткування надмірного багатства. Позаяк за довго до цього суб'єктами законодавчої ініціативи – народними депута-

тами Ю. А. Бойком, Г. М. Герман і Ю. Р. Мірошніченком розроблено проект Закону України «Про податок на розкіш», що мав стати тим нормативно-правовим документом, на якому базується оподаткування товарів, робіт та послуг – предметів розкоші. Зважаючи на відсутність у нашій державі середнього класу і, як наслідок, великий контраст між багатими та бідними громадянами, про наявність такого платежу в податковій системі українське суспільство очікувало вже давно. Проте недоліки даного законопроекту стали лейтмотивом його неприйняття.

Зокрема, як зазначено у висновку до проекту Закону України «Про податок на розкіш», запропоноване визначення поняття «розкіш», до якого належать «товари, роботи чи послуги, вартість яких більш ніж у сто разів перевищує середню вартість аналогічних товарів, робіт чи послуг в Україні» [7], є недостатньо обґрунтованим і потребує суттєвого доопрацювання. У зв'язку із цим в процесі практичного застосування норм даного законодавчого акта буде важко, а іноді навіть неможливо визначити приналежність товару до предметів розкоші. Натомість для певної категорії товарів, які можна було б віднести до таких предметів, фактично нереально встановити базову ціну розрахунку, що була б меншою у сто разів, а отже дані товари не оподатковуватимуться.

Також необхідно погодитися з позицією Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, оскільки певні непорозуміння можуть виникнути зі змістом статті 2 згаданого проекту законодавчого акта, відповідно до якої податок на розкіш має сплачуватися одноразово безпосередньо під час здійснення оплати за товари, роботу чи послуги. В такому разі продавець товару повинен мати повний спектр даних про його вартість на певну дату (до того ж, у кожному населеному пункті ціна на один і той же товар може суттєво відрізнятись). Крім того, в ньому чітко не встановлено, з яких джерел продавець отримуватиме таку інформацію і яким чином визначатиме базову ціну товару для розрахунку відповідного податкового платежу [8].

На жаль, у Податковому кодексі України податку на розкіш немає в переліку податкових платежів, а найбільше досягнення даного нормативно-правового документа – впровадження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Зокрема, його платниками визначено фізичних та юридичних осіб, в т. ч. нерезидентів, які є власниками об'єктів житлової нерухомості, а об'єктом оподаткування – об'єкт житлової неру-

хомості. Ставки податку встановлюються сільською, селищною та міською радою за 1 кв м житлової площі об'єкта житлової нерухомості в наступних межах: для квартир, житлова площа яких не перевищує 240 кв м, та житлових будинків, житлова площа яких не перевищує 500 кв м, – до 1% розміру мінімальної зарплати; для квартир, житлова площа яких перевищує 240 кв м, і житлових будинків, житлова площа яких перевищує 500 кв м, – 2,7% розміру мінімальної зарплати (впроваджується на законодавчому рівні станом на 1 січня звітного року) [9].

Тим часом у Податковому кодексі України пільги зі сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, розглядаються у двох ракурсах – зменшення бази оподаткування об'єктів житлової нерухомості та повне або часткове звільнення від сплати податку. В першому випадку база оподаткування об'єкта житлової нерухомості зменшується: для квартири – на 120 кв м і для житлового будинку – на 250 кв м. Такий підхід є «квазіпільгою» щодо осіб, котрі, зважаючи на низький рівень доходів, а також не велику площу об'єктів житлової нерухомості, не будуть спроможні сплачувати даний податок (зокрема, пенсіонери, ветерани війни, люди з особливими потребами, громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та безробітні).

Подібно до оподаткування нерухомості, впровадження у найближчій перспективі податку на розкіш потребує зміни ідеології суспільства. Адже будь-який новий податковий платіж громадяни, зокрема багаті верстви населення, можуть сприйняти вкрай негативно. Відтак важливу роль має відігравати його спрямованість у вирішенні тих чи інших проблем соціально-економічного розвитку держави. Дуже важливо, щоб оподаткування надмірного багатства стало першочерговим чинником у зменшенні рівня і глибини бідності. Тобто надходження податку на розкіш слід використовувати за чітко визначеним цільовим призначенням – для фінансування невідкладних заходів з подолання бідності.

Підсумовуючи, слід відзначити, що на сучасному етапі бюджетно-податкових реформ доцільність впровадження податку на розкіш не має викликати жодних побоювань чи суперечок. Насамперед, для цього необхідна політична воля усіх гілок влади нашої держави оподатковувати надмірне багатство. Як не прикро звучить, незбалансованість бюджету, низький рівень соціальних виплат, незадовільний стан усіх ланок фінансової системи мають стати тим «лакмусовим папірцем», що пришвид-

шить впровадження даного платежу. При цьому механізм його справляння має базуватися на чітко вироблених науково-обґрунтованих підходах та бути адаптованим до вітчизняної практики.

Література:

1. Сиринов М. А. Земские налоги. Очерки по хозяйству местных самоуправлений в России / М. А. Сиринов. – М. : Юрьев, 1915. – 342 с.
2. Сиринов М. А. Местные финансы / М. А. Сиринов. – М. : Государственное издательство, 1926. – 216 с.
3. Зинорова Н. Налог на роскошь. Будет ли вторая попытка удачной? / Н. Зинорова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://webmoneys.ru/nalog-na-rozkosh-budet-li-vtoraya-popytka-udachnoj/>. – Назва з екрану.
4. Білик О. У Болгарії вводять податок на розкіш і верхню межу на зарплати / О. Білик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrinformkorr.blox.ua/2010/03/U-Bolgariyi-vvodyat-podatok-na-rozkish-i-verhnyu.html>. – Назва з екрану.
5. Уряд введе податок на розкіш? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=9816. – Назва з екрану.
6. Україна має намір ввести податок на розкіш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fisco-inform.com.ua/?module=news&action=view&id=5192>. – Назва з екрану.
7. Проект Закону України «Про податок на розкіш» від 21 листопада 2008 р. № 3405 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33722. – Назва з екрану.
8. Висновок на проект Закону України «Про податок на розкіш» від 21 листопада 2008 р. № 3405 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33722. – Назва з екрану.
9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17&p=1297523306927586>. – Назва з екрану.